

Knowing and using children's literature

শিশু সাহিত্য জনা আৰু ব্যৱহাৰ কৰা

Teacher Education
through School-based
Support in India
www.TESS-India.edu.in

অনুবাদ আৰু অভিযোজন : ৰাজ্যিক শিক্ষা-গৱেষণা আৰু প্ৰশিক্ষণ পৰিষদ, অসম

<http://creativecommons.org/licenses/>

TESS-India (Teacher Education through School-based Support) aims to improve the classroom practices of elementary and secondary teachers in India through the provision of Open Educational Resources (OERs) to support teachers in developing student-centred, participatory approaches. The TESS-India OERs provide teachers with a companion to the school textbook. They offer activities for teachers to try out in their classrooms with their students, together with case studies showing how other teachers have taught the topic and linked resources to support teachers in developing their lesson plans and subject knowledge.

TESS-India OERs have been collaboratively written by Indian and international authors to address Indian curriculum and contexts and are available for online and print use (<http://www.tess-india.edu.in/>). The OERs are available in several versions, appropriate for each participating Indian state and users are invited to adapt and localise the OERs further to meet local needs and contexts.

TESS-India is led by The Open University UK and funded by the UK government.

Video resources

Some of the activities in this unit are accompanied by the following icon: . This indicates that you will find it helpful to view the TESS-India video resources for the specified pedagogic theme.

The TESS-India video resources illustrate key pedagogic techniques in a range of classroom contexts in India. We hope they will inspire you to experiment with similar practices. They are intended to complement and enhance your experience of working through the text-based units, but are not integral to them should you be unable to access them.

TESS-India video resources may be viewed online or downloaded from the TESS-India website, <http://www.tess-india.edu.in/>. Alternatively, you may have access to these videos on a CD or memory card.

এই গোটটো কিহৰ বিষয়ে (What this unit is about)

ভাৰতবৰ্ষ কথিত আৰু লিখিত সাহিত্যৰে সমৃদ্ধ এখন ঐতিহ্যপূৰ্ণ দেশ। শিশু গল্প আৰু কবিতাৰ গভীৰ জ্ঞানেৰে আপুনি আপোনাৰ ছাত্র-ছাত্রীক উত্তৰাধিকাৰী সূত্রে পোৱা এই সাহিত্যক উচ্চমান পোষন আৰু উপভোগ কৰিবলৈ উৎসাহিত কৰিব পাৰে লগতে আমাৰ ৰাষ্ট্ৰৰ ভাষা, বুৰঞ্জী আৰু সংস্কৃতিত অংশ ল'বলৈ প্ৰেৰণা দিব পাৰে।

এই গোটটোত আপুনি পাব (In this unit you will) :

- আপুনি শিশু সাহিত্যৰ বিষয়ে কি জানে আকৌ এবাৰ ভাবি চাওক আৰু জনাখিনি বিস্তাৰিত কৰাৰ বাবে পদক্ষেপ ল'ব।
- শিশু গল্পৰ বৈশিষ্ট্যসমূহৰ বিষয়ে জানিব।
- শ্ৰেণীকোঠাত কিছুমান সহজ-সৰল ত্ৰি-য়া-কলাপৰ জৰিয়তে আপুনি ছাত্র-ছাত্রীসকলক সাহিত্যৰ লগত পৰিচয় কৰিব।

এই গোটটোৰ পৰা কি শিকিব পাৰিব (What you can learn in this unit)

- ছাত্র-ছাত্রীৰ উপযোগীকৈ আপুনি কেনেকৈ আপোনাৰ সাহিত্যৰ জ্ঞান পৰীক্ষা আৰু সম্প্ৰসাৰণ কৰিব।
- উৎকৃষ্ট মানৰ শিশু সাহিত্যৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ কেনেকৈ চিনাক্ত কৰিব।
- শ্ৰেণীকোঠাত গল্প আৰু কবিতা প্ৰয়োগ কৰা কৌশল।

এই পদ্ধতিটো কিয় গুৰুত্বপূৰ্ণ (Why this approach is important)

শিশুৰ ভাষাৰ কৌশল বিকাশ হোৱাৰ সময়ছোৱাত গল্প, কবিতাই এক বৃহৎ সমল হিচাপে শিশুৰ ভাষাৰ জগতখন সমৃদ্ধিশালী কৰি তোলে। গল্প, কবিতা শুনাৰ পূৰ্বৰ যোগাত্মক অভিজ্ঞতাই শিশুসকলক পৰৱৰ্তী কালত নিজে নিজে গল্প, কবিতা পঢ়াৰ প্ৰতি অনুপ্ৰেৰণা যোগায় আৰু এই ত্ৰি-য়া-কলাপটোৱে সাক্ষৰতা বৃদ্ধিত সহায় কৰে। এই গোটটোৱে আপোনাৰ পৰম্পৰাগত আৰু আধুনিক গল্প, কবিতাৰ জ্ঞান শ্ৰেণীত প্ৰয়োগ কৰি ছাত্র-ছাত্রীৰ ভাষা আৰু সাহিত্যৰ কৌশল বিকাশ কৰাত উৎসাহ যোগাব।

১) আপোনাৰ শিশু সাহিত্যৰ জ্ঞান বৃদ্ধি আৰু পৰীক্ষা (1 Auditing and extending your knowledge of children's literature)

আপুনি নিজৰ শিশু সাহিত্যৰ জ্ঞান পৰীক্ষা কৰি কাম আৰম্ভ কৰিব।

ত্ৰি-য়া-কলাপ ১ : আপোনাৰ নিজৰ শিশু সাহিত্যৰ জ্ঞান পৰীক্ষা (Activity 1: Auditing your knowledge of children's literature)

ছাত্র-ছাত্রীৰ বাবে আপুনি সাহিত্যৰ এক প্ৰধান উৎস হ'ব পাৰে। সেয়েহে আপুনি বিভিন্ন গল্প, কবিতা কিতাপ পঢ়ি বা স্মৃতিৰ পৰা জুকিয়াই ছাত্র-ছাত্রীৰ বয়স আৰু স্তৰ অনুযায়ী ক'বলৈ জনাটো জৰুৰী।

এই জ্ঞান পৰীক্ষা (audit) টো এটা অভিক্ষা (test) নহয়। ইয়াৰ মূল লক্ষ্য হ'ল আপোনাৰ শিশু সাহিত্যৰ জ্ঞানৰ সীমাৰে কেনেকৈ আৰম্ভ কৰিব সেই আৰম্ভণিটো চিনাক্ত কৰাত সহায় কৰা।

আপুনি উত্তৰ দিয়াত যিমান দূৰ সম্ভৱ সত্যবাদী হ'বলৈ যত্ন কৰিব। মনলৈ অহা উদাহৰণবোৰ লিখি ৰাখিব। একে সময়তে আপোনাৰ সহকৰ্মী সকলোকো নিজৰ নিজৰ জ্ঞান পৰীক্ষা কৰিবলৈ অনুৰোধ কৰিব। শেষত আপোনাৰ উত্তৰবোৰ তেওঁলোকৰ লগত আলোচনা কৰিলে মনোগ্ৰাহী হ'ব।

আপুনি স্মৃতিৰ পৰা আবৃত্তি কৰিব পাৰেনে? (Can you recite from memory)

- শিশু উপযোগী এটা কবিতা?
- এটা ওমলা গীত (Rhyme) যিটো শিশুৱে সুৰ লগাই আবৃত্তি কৰিব পাৰে?

আপুনি স্মৃতিৰ পৰা পুনৰাই ক'ব পাৰেনে? (Can you retell from memory)

- শিশু উপযোগী এটা লোককথা (folk tale)?
- বুৰঞ্জীমূলক চুটি বৰ্ণনা?

আপুনি নাম দিব পাৰেনে (Can you name)

- শিশু কাহিনী বা লোক কথাৰ এটা চৰিত্ৰ?
- শিশু কবিতা বা ওমলা গীতৰ এটা চৰিত্ৰ?

আপুনি নাম দিব পাৰেনে (Can you name)

- এখন শিশুৰ গল্প কিতাপ?
- এখন শিশুৰ কবিতা পুথি?
- এজন ভাৰতীয় শিশু সাহিত্যিক?
- এজন ভাৰতীয় শিশু কবি?

যদি পাৰে, আপুনি আপোনাৰ জ্ঞান পৰীক্ষা আৰু চিন্তা সহকৰ্মীৰ লগত মিলাই চাওক।

চিন্তন (Pause for thought)

- আপুনি আৰু আপোনাৰ সহকৰ্মীৰ শিশু সাহিত্যৰ আৰু শিশু সাহিত্যিকৰ জ্ঞান একে নে বেলেগ? ইয়াত আপুনি বিনিময় কৰিব পৰা জ্ঞান বা কথা আছেনে?
- আপোনাৰ শিশুকালত শুনোঁ সেই একেই কাহিনী আৰু কবিতা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক আজিও কয় নে?
- আপুনি শ্ৰেণীকোঠাত এইবোৰ গল্প বা কবিতা ব্যৱহাৰ কৰেনে? কিয় কৰে বা কিয় নকৰে?

সম্ভৱত আপুনি শিশুকালৰ কাহিনী বা কবিতা পুনঃস্মৰণ কৰিব পাৰে। নীতি শিক্ষা সম্বলিত লোককথা বা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক ভাল আচৰণ কৰিবৰ বাবে দিয়া সাৱধান বাণী বা এটা ওমলা গীত যিটো পঢ়াশালীৰ খেলপথাৰত সুৰ মিলাই আবৃত্তি কৰা হৈছিল আপুনি পুনঃস্মৰণ কৰিব পাৰে। আপুনি হয়তো এনে গল্প বা কবিতা ঘৰত বা সমাজত বা বিদ্যালয়ত নাইবা কিতাপত নপঢ়াকৈয়ে শিকিছিল। আপুনি যেতিয়া লোক সাহিত্যৰ সাধু, কবিতাৰ লগত অধিক পৰিচিত, তেতিয়া হয়তো আপোনাৰ সহকৰ্মীসকলে R. K. Narayana, Anant Pai বা Ruskin Bond ৰ নিচিনা শিশু সাহিত্যিকৰ গল্প স্মৰণ কৰি আছে। এইবোৰ আজিকালি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে পঢ়া গল্পৰ লগত একে হ'বও পাৰে বা নহ'বও পাৰে। দূৰদৰ্শন, এলানি ধেমেলীয়া (শিশু উপযোগী) কিতাপ বা স্থানীয় উপাখ্যানত পোৱা নতুন গল্পও আছে যাৰ প্ৰতি শিশুসকল আগ্ৰহী হয়। কাহিনী পুৰণিয়েই হওক বা নতুনেই হওক শ্ৰেণীকোঠাত এটা সমল হিচাপে প্ৰয়োগ কৰাৰ লগতে শ্ৰেণীত পাঠদান কৰোঁতে প্ৰয়োগ কৰিব পৰাকৈ গল্প সমগ্ৰ তৈয়াৰ কৰিব পাৰিব।

ত্ৰি য়া-কলাপ ২ : আপোনাৰ শিশু সাহিত্যৰ জ্ঞান সম্প্ৰসাৰণ

(Activity 2: Extending your knowledge of children's literature)

এতিয়া আপুনি আপোনাৰ জ্ঞান পৰীক্ষাৰ ওপৰত এটা পৰিকল্পনা কৰক। পঢ়াক লক্ষ্য হিচাপে লৈ নিজকে প্ৰস্তুত কৰক।

- দুজন শিশু সাহিত্যিক যি আপোনাৰ বাবে নতুন
- দুজন শিশু কবি যি আপোনাৰ বাবে নতুন

আপোনাৰ মনৰ ভাববোৰ আপোনাৰ সহকৰ্মীৰ লগত আলোচনা কৰক।

২) শ্ৰেণীকোঠাত ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ সাহিত্য সন্তাৰ বাছি লোৱা (2 Choosing literature to use in the classroom)

পৰৱৰ্তী ঘটনা অধ্যয়নটোত এগৰাকী শিক্ষয়িত্ৰী গ্ৰন্থমেলালৈ যায় আৰু তাত পোৱাখিনি ভাষা আৰু সাহিত্য শিক্ষণৰ শ্ৰেণীত কেনেদৰে একত্ৰিত কৰিব চিন্তা কৰে।

ঘটনা অধ্যয়ন ১ : অপৰাজিতা দত্তই তেখেতৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে ভাৰতীয় শিশু সাহিত্য বিচাৰিছে (Case Study 1: Aparajeeta Dutta looks for Indian children's literature to use with her students)

অপৰাজিতা দত্ত নগাঁওৰ এখন প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ৰ ষষ্ঠ শ্ৰেণীত পঢ়োৱা এগৰাকী শিক্ষয়িত্ৰী।

মই শ্ৰেণীকোঠালৈ কিছুমান নতুন কিতাপ আনিবলৈ বিচাৰিছিলোঁ। মই মোৰ প্ৰধান শিক্ষক শ্ৰীযুত গোস্বামীৰ পৰা এইবোৰ কিনিবলৈ অনুমতি ল'বলগীয়া হৈছিল। তেখেতে মোক বিদ্যালয়ৰ কিতাপৰ বাজেটৰ এটা অংশ খৰচ কৰিব পাৰোঁ বুলি সন্মতি দিছিল।

মই নগাঁও গ্ৰন্থ মেলালৈ মনোগ্ৰাহী কিতাপৰ সন্ধানত গৈছিলোঁ। মই অভিভূত হৈছিলোঁ— কাৰণ যথেষ্ট সংখ্যক শিশু উপযোগী কমিকচৰ পৰা বৃহৎ উপন্যাসলৈ পঠন সামগ্ৰী বিত্ৰীৰ বাবে আছিল। বহু সংখ্যক কিতাপ বিদেশৰ আছিল।

মই প্ৰকৃততে *Grimm's Fairy Tales* ৰ বিভিন্ন ভাৰতীয় গল্প বিচাৰিবলগীয়া হৈছিল। মই ভাবো যে ডাঙৰ গ্ৰন্থ প্ৰকাশকসকলে সেইসকল অভিভাৱক লক্ষ্য হিচাপে লৈছিল যিসকলৰ সন্তান ইংৰাজী মাধ্যমৰ বিদ্যালয়ত পঢ়ে। অৱশেষত মই সৰস্বতী প্ৰেছৰ বিপনীত মোৰ শ্ৰেণীবোৰৰ বাবে মনোগ্ৰাহী শিশু সাহিত্য বিচাৰি পালোঁ।

মই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে আনন্দ পোৱাকৈ শ্ৰেণীত কিতাপবোৰ ডাঙৰ ডাঙৰকৈ পঢ়িবলৈ আৰম্ভ কৰিছিলোঁ। পাছত যেতিয়া তেওঁলোকে প্ৰায় গল্পটোৰ লগত চিনাকি হৈ উঠে তেতিয়া মই পাঠৰ আলমত সাহিত্যৰ বিকাশৰ বাবে পৰিকল্পনা কৰিছিলোঁ। যেতিয়া এটা গল্প বা কবিতা উচ্চমানৰ হয় তেতিয়া ইয়াৰ চৌপাশে সাহিত্য বিকাশৰ পৰিকল্পনা কৰা কিছু উজু হয়।

চিন্তন (Pause for thought)

- অসমীয়াত ভাল শিশু সাহিত্য বিচৰাতো সদায় সহজ নহয় বুলি অপৰাজিতা দত্তৰ সৈতে আপুনি একমত নে?
- কিতাপ কিনিবলৈ আপোনাৰ বিদ্যালয়ত পুঁজিৰ কেনেকুৱা সুবিধা আছে? এই পুঁজিবোৰ আপুনি কেনেকৈ ভালদৰে ব্যৱহাৰ কৰিব?

পাছৰ ত্ৰি-চাৰুকালত আপুনি উচ্চমানৰ শিশু সাহিত্যৰ বৈশিষ্ট্যবোৰ ভালদৰে দেখিবলৈ পাব।

ত্ৰি-চাৰুকাল ৩ : শিশু সাহিত্যৰ মান নিৰ্ধাৰণ (Activity 3: Evaluating literature for children)

শিশু সাহিত্যৰ সীমা বিশাল। এতিয়া আপুনি দুটা উদাহৰণলৈ চাওক : Annual Haircut Day (সমল ১ কিতাপখন) আৰু The Girl who Married a snake (সমল ২) গল্পটোলৈ

দুয়োটা পাঠেই ডাঙৰকৈ নিজে বা সহকৰ্মীৰ আগত পঢ়ক। পঢ়ি যাওঁতে তলৰ প্ৰশ্নবোৰ যত্ন সহকাৰে ভাবি চাওক —

- দুয়োটা কাহিনীৰ মাজৰ পাৰ্থক্যবোৰ কি কি?
- আপুনি এটা আনটোতকৈ ভাল পায়নে?
- আপুনি প্ৰতিটো পাঠৰে কি কি যোগাত্মক বৈশিষ্ট্য থকা বুলি ভাবে?

আকৌ Annual Haircut Day গল্পটো চাওক আৰু তলৰ প্ৰশ্নবোৰৰ উত্তৰ দিয়ক :

- Why does the story not begin with the words 'Long ago ...' or 'Once upon a time ...', as many stories do? (বহু গল্পৰ দৰে এই গল্পটো কিয় 'Long ago.....' বা 'Once upon a time.....' আদি শব্দৰে আৰম্ভ হোৱা নাই?)
- Do you think the pictures are necessary? Why, or why not? (আপুনি ছবিসমূহ প্ৰয়োজনীয় বুলি ভাবেনে? কিয় হয় বা কিয় নহয়?)
- What do you think your students would like about the story? (আপোনাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে গল্পটোৰ বিষয়ে কি কি ভাল পায় বুলি আপুনি ভাবে?)

আপোনাৰ ধাৰণাবোৰ মিলাই চাওক।

Annual Hair Cut Day এখন চুটি সজীৱ ছবি কিতাপ। ছবিবোৰে মানুহ আৰু ঠাইবোৰ এনে সুন্দৰকৈ অৱতাৰণা কৰিছে যিবোৰ মানুহৰ সমসাময়িক আৰু চিনাকি। তাৰে বহুতত মনোৰঞ্জনৰ বিতং বৰ্ণনা অন্তৰ্ভুক্ত যিবোৰ দেখিবলৈ আকৰ্ষণীয়। যেনে - নাপিতৰ দোকান আৰু ব্যস্ত ঘৰ।

যেতিয়া পাঠটো সৰল আৰু পুনঃ পুনঃ ওলায়, ই কৌশলেৰে ভাষাৰ জটিল গাঁথনিৰ আৰ্হি লয়।

Feeling sad, Sringeri Srinivas went back home...

Feeling a little angry, Sringeri Srinivas went to his friend...

Now a little worried, Sringeri Srinivas went to one more friend...

In tears, he walked off....

Annual Hair Cut Day দৰে কিতাপবোৰ নতুন পাঠকক আনৰ সহায় নোলোৱাকৈ পঢ়িবলৈ শিকাত সহায়ক হ'বলৈ বিশেষভাবে ৰচনা কৰা হৈছে। এইবোৰত যত্ন সহকাৰে বাছি লোৱা কিছুমান চিনাকি শব্দ আৰু খণ্ডবাক্য অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে ছবিবোৰ পাঠৰ অৰ্থ বুজিবলৈ সূত্ৰ ('clues') হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে।

ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে এনেধৰণৰ গল্প পঢ়া বা শুনাৰ লগে লগে তেওঁলোকে একেধৰণৰ শব্দবোৰ আৰু খণ্ডবাক্যবোৰ আন কিতাপত চিনাক্ত কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিব আৰু এই শব্দ জ্ঞান নিজৰ কথন আৰু লিখনত প্ৰয়োগ কৰিব।

যেতিয়া গল্পটোত কি ঘটি আছে আৰু ছবিৰ বিষয়ে কৰা প্ৰশ্নৰ প্ৰতি শিশুসকলে সঁহাৰি জনায় এইধৰণৰ গল্পবোৰ শিশুক শ্ৰৱণ আৰু কথনত উৎসাহ যোগোৱাতো প্ৰয়োজনীয়।

এনেকুৱা গল্পবোৰ শিশু উপযোগী (Child friendly) কিয়নো এইবোৰে কম বয়সীয়া পঢ়ুৱৈসকলে বুজিব পৰা পৃথিৱী এখন উপস্থাপন কৰে। এনেধৰণৰ গল্প শুনা আৰু পঢ়াৰ সন্তুষ্টিয়ে শিশুসকলক আন কিতাপৰ প্ৰতি আগ্ৰহ জন্মোৱাত প্ৰেৰণা যোগাব।

এনে গল্প শুনা আৰু পঢ়াৰ পাছত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক আহ্বান জনাব পাৰে—

- গল্পটো বিস্তৃত কৰিবলৈ (উদাহৰণস্বৰূপে, নতুন চৰিত্ৰ বা জীৱ জন্তু সংযোজন কৰি)
- সামৰণিবোৰ আনধৰণে ৰচনা কৰিবলৈ (Perhaps Sringeri Srinivas has to wear a wig after his hair falls out, because now his head is cold?)
- অভিনয় কৰিবলৈ
- তেওঁলোকক নিজৰ ভাষা অনুসৰি গল্পটো ক'বলৈ বা লিখিবলৈ।
- অনুৰূপ গল্প এটা সৃষ্টি কৰিবলৈ (যেনে- a crocodile who has an 'Annual Tooth-brushing Day', using the phrase 'Today I have no time to brush so many teeth!' repeatedly)

এতিয়া সমল ২ 'The Girl Who Married a Snake' পঢ়ক।

- How is this story different to *Annual Haircut Day*? (এই গল্পটো *Annual Haircut Day* তকৈ কেনেকৈ বেলেগ?)
- Why do you think pictures are not necessary in this story? (আপুনি গল্পটোত ছবিবোৰৰ প্ৰয়োজন নহয় বুলি কিয় ভাবে?)
- Could you retell this story to your students from memory? (আপোনাৰ স্মৃতিৰ পৰা গল্পটো ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক পুনৰাই ক'ব পাৰিবনে?)
- Are there places in the story where you would substitute easier words for difficult words? (আপোনাৰ গল্পটোত কঠিন শব্দবোৰৰ বিকল্প হিচাপে সহজ শব্দ ব্যৱহাৰৰ থল আছেনে?)
- Could the story be extended or improvised, with songs, actions, dialogues or additional characters? (গান, ভংগী, সংলাপ বা অতিৰিক্ত চৰিত্ৰৰে গল্পটো বৰ্দ্ধিত বা সম্প্ৰসাৰণ কৰিব পাৰেনে?)
- Do you think your students would enjoy acting out this story? (আপোনাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে এই গল্পটো অভিনয় কৰি আনন্দ পাব বুলি ভাবেনে?)

'The Girl Who Married a Snake' টো পঞ্চতন্ত্ৰৰ এটা পৰম্পৰাগত সাধু, যিটো Once upon a time... খণ্ড বাক্যৰে আৰম্ভ হৈছে - সকলো পৰম্পৰাগত গল্পৰ পাতনি আৰু গল্প আৰম্ভ হোৱাৰ সংকেত। এইটো এটা ৰূপান্তৰৰ যাদুকৰী গল্প। কোনো নিৰ্দিষ্ট সময় বা ঠাইত এইটো ৰচনা কৰা হোৱা নাই, কিন্তু এইটো আমাৰ সমসাময়িক সময়ৰ পৃথিৱীৰ বুলি অনুভৱ নহয়।

এইটো এটা অত্যন্ত আৱেগিক গল্প। এইটোৱে হয়তো সামান্য আশ্চৰ্য আৰু বিৰক্তি অনুভৱ কৰাব পাৰে।

এই গল্পটোৰ লিখনি *Annual Haircut Day* ৰ দৰে সৰল নহয় বা ভাষাটো দৈনন্দিন কথা-বতৰাৰ দৰে নহয়।

যেতিয়া ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে এই গল্পটো শুনে, তেওঁলোকে এতিয়ালৈকে নিজে পঢ়িব নোৱৰা জটিল বাক্য আৰু শব্দ সম্ভাৱৰ আভাস পাব। তেওঁলোকে এটা পৰম্পৰাগত গল্পৰ যোগেদি ভাষাৰ বিষয়ে শিকিব যিটো ভাৰতৰ সাংস্কৃতিক ঐতিহ্যৰ এটা অংশ।

গল্পটো শুনাৰ পাছত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে পাৰিব :

- গল্পটো পুনৰাই ক'ব
- গল্পটো তেওঁলোকৰ নিজৰ ভাষাত উদ্ভাৱন কৰিব
- গল্পটো অভিনয় কৰিব
- চৰিত্ৰসমূহৰ মাজৰ সংলাপবোৰ উন্নত মানৰ কৰিব
- দৃশ্যবোৰ অংকন কৰিব বা ৰং বোলাব
- পূৰ্বভাষেৰে গল্পটো ৰচনা কৰিব (What was the curse that made the son into a snake?)
- গল্পটো বিস্তৃত কৰিব (What happens to the girl and the son? Do they have snake children?)
- বিদ্যালয় বা সমাজত গল্পটো অভিনয় কৰি দেখুৱাব

চিন্তন (Pause for thought)

গল্প দুটা পঢ়ি আৰু পাঠৰ লগত সংলগ্ন প্ৰশ্নসমূহ বিবেচনা কৰাৰ পাছত আপুনি ভাষা শিকন আৰু সাক্ষৰতাৰ বাবে শিক্ষণত প্ৰতিটোৱে কিবা লাভালাভ আছে বুলি লক্ষ্য কৰেনে?

কোনোটোৱেই বিদ্যালয়ৰ পাঠ্যপুথিৰ গল্প নহয়। দুয়োটা গল্পৰ জৰিয়তে ভাষাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিবলৈ মনোগ্রাহী সমল আছে। দুয়োটা পাঠেই বিস্তৃত আৰু উপযোগী কৰিব পাৰি আৰু ভাষা আৰু সাহিত্যৰ ব্যাপক প্ৰয়োজনত ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি।

সমল ৩ য়ে শিশুৰ সৈতে ব্যৱহাৰ হ'বলগীয়া সাহিত্য বাছি লওঁতে কি কি বিচাৰিব লাগে পৰামৰ্শ দিছে।

এতিয়া সমল-৩ পঢ়ক আৰু শ্ৰেণীকোঠাৰ বাবে সাহিত্যৰ সমলৰ কথা চিন্তা কৰক।

৩) শ্ৰেণীকোঠাত কবিতা (পদ্য) আৰু গল্প ব্যৱহাৰ কৰি (3 Using poems and stories in the classroom)

পৰৱৰ্তী ত্ৰি-কলাপটোত কবিতা এটাৰ ভাষা লক্ষ্য কৰক।

ত্ৰি-কলাপ ৪ : কবিতাৰ মৰ্ম উপলব্ধি (Activity 4: Appreciating poetry)

এই কবিতাটো নিজে বা সহকৰ্মীৰ সৈতে ডাঙৰকৈ পঢ়ক।

'When Day Is Done' by Rabindranath Tagore

If the day is done
if birds sing no more
if the wind has flagged tired
then draw the veil of darkness thick upon me
even as thou hast wrapt the earth with the coverlet of sleep
and tenderly closed the petals of the drooping lotus at dusk.

এতিয়া এই প্ৰবোধৰ উত্তৰ দিয়ক :

- Does this poem make you feel happy or sad? Why is this?
- What does it make you think about?
- Do you think very young children can appreciate it? Why, or why not?
- How would you interpret the phrases 'a thick veil of darkness', 'a coverlet of sleep that wraps the earth' and 'drooping petals'? How would you explain them to your students?

এই খণ্ডবাক্যবোৰৰ ব্যাখ্যাবোৰ আপোনাৰ সহকৰ্মীসকলৰ লগত আলোচনা কৰক। আপুনি বা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে এই কাব্যিক প্ৰতিচ্ছবিবোৰ আঁকিব বা অভিনয় কৰিব পাৰিবনে?

চিন্তন (Pause for thought)

একেবাৰে কম বয়সীয়া শিশুসকলে কবিতাৰ মূল বুজিব পাৰে, যেতিয়া তেওঁলোকক এইবোৰ আবৃত্তি কৰি শুনোৱা হয়। তেওঁলোকে প্ৰতিটো শব্দৰ অৰ্থ বুজিব পাৰে কিন্তু তেওঁলোকে ভাষাৰ ধ্বনি আৰু ছন্দ ভাল পাবলৈ শিকিব। এতিয়ালৈ নিজে পঢ়িব নোৱাৰা শব্দ আৰু খণ্ডবাক্যবোৰ তেওঁলোকে বুজিবলৈ আৰম্ভ কৰিব।

- কোনকেইটা কবিতা আপুনি শ্ৰেণীকোঠাত ব্যৱহাৰ কৰিছে?
- কোনকেইটা কবিতা আপুনি শ্ৰেণীকোঠাত ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰিব?

কবিতাৰ উন্নতমানৰ সাহিত্যৰ প্ৰয়োগ শুনাব পাছত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক তেওঁলোকৰ বাবে প্ৰস্তুত কৰি উলিওৱা শব্দবোৰ পঢ়াৰ বাবে সাঁজু কৰিব। আপোনাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক সাহিত্যৰ প্ৰাথমিক আভাস দিয়া সম্পৰ্কে এই গোটৰ শেষত দিয়া ত্ৰি-য়া-কলাপসমূহে আপোনাক নিৰ্দেশনা দিব।

সমস্ত কাৰ্যসূচীত কোনো প্ৰভাৱ নপৰাকৈ দিনটোত বিদ্যালয়ত বহুত সময় আছে য'ত আপুনি এটা চুটি গল্প পঢ়িব বা এটা কবিতা আবৃত্তি কৰিব পাৰে।

আৰম্ভণিতে শ্ৰৱণৰ এনেকুৱা ত্ৰি-য়া-কলাপত ভাষাৰ কোনো কাৰ্য বা লিখন কাৰ্য সংলগ্ন নকৰিব। এইবোৰ আপোনাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সৈতে আদান-প্ৰদানৰ আনন্দদায়ক সুযোগ হ'বলৈ দিয়ক।

ত্ৰি-য়া-কলাপ ৫ : শ্ৰেণীত কবিতা আবৃত্তি কৰা (Activity 5: Reciting a poem to your class)

১. আপুনি ভালকৈ জনা এটা চুটি কবিতা নিৰ্বাচন কৰি লওক। এইটো মুখস্থ কৰক আৰু ঘৰত বা সহকৰ্মীৰ লগত আবৃত্তিৰ অনুশীলন কৰক।
২. ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক কবিতাটো শুনোৱাৰ বাবে এক উপযুক্ত সময় নিৰ্বাচন কৰি লওক। স্কুল আৰম্ভ হোৱাৰ আগতেও হ'ব পাৰে, জিৰণিৰ আগত বা পাছত হ'ব পাৰে, নাইবা একেবাৰে স্কুল ছুটিৰ সময়তো হ'ব পাৰে। ব্লেকব'ৰ্ডত কবিতাটোৰ নামটো লিখক।
৩. যেতিয়া আপুনি কবিতাটো গাব বা ক'ব তেতিয়া ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ চকুলৈ চাব। আপুনি কিছুমান শব্দ ব্যাখ্যা কৰি বা ব্লেকব'ৰ্ডত আঁকি বুজাই দিয়াৰ প্ৰয়োজন হ'ব পাৰে।
৪. সপ্তাহটোৰ শেষত বা পাছৰ সপ্তাহত কবিতাটো পুনৰাই পঢ়ক যাতে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে কবিতাটো অধিক বুজি পায়।
৫. ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক আপোনাৰ সৈতে আবৃত্তি কৰিবলৈ আহ্বান কৰক। প্ৰয়োজনত অংগ-ভংগী সংযোজন কৰক।
৬. এনেকুৱা সুযোগবোৰ তেওঁলোকৰ জ্ঞান আৰু তেওঁলোকৰ ভাষাৰ আত্মবিহীন পৰ্যবেক্ষণ কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰক।

ত্ৰি য়া-কলাপ ৬ : শ্ৰেণীত উচ্চস্বৰে পঠন (Activity 6: Reading aloud to your class)

এখন কিতাপৰ পৰা এটা উচ্চমানৰ শিশু গল্প বাছি লওক। গল্পটো ভালদৰে জানিবলৈ ঘৰত বা সহকৰ্মীৰ আগত ভালদৰে শুনাকৈ পঢ়ক। কিতাপখন আপোনাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক পৰিচয় কৰাই দিয়ক। তেওঁলোকক আপোনাৰ চাৰিওকাষে অৰ্ধবৃত্তাকাৰে শ্ৰেণীত বা বাহিৰৰ গছৰ তলত বহুৱাওক।

আপোনাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক কিতাপখনৰ বেটুপাতটো দেখুৱাওক। ছবিখন কিহৰ বিষয়ে হ'ব পাৰে বুলি ভাবে তেওঁলোকক সোধক? যদি বেটুপাতটোৱে এখন হাবিৰ ছবি দেখুৱাইছে, শ্ৰেণীত থকা কোনোবাই কেতিয়াবা হাবিলৈ গৈছে নেকি আৰু হাবিখন দেখিবলৈ কেনেকুৱা সোধক। যদি ছবিখন বৰষুণৰ বিষয়ে, ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক বৰষুণ কিয় ভাল পায় বা নাপায় সোধক? শিৰোনামাটো পঢ়ক আৰু কিতাপখন কিহৰ বিষয়ে হ'ব পাৰে আৰু বেছি অনুমান কৰিবলৈ কওক।

কিতাপখন এনেদৰে দেখুৱাওক যে, সকলোৱে শব্দবোৰ আৰু ছবিবোৰ চাব পাৰে। কম বয়সীয়া ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক পঢ়োৱাওতে শব্দবোৰত আপুনিও আঙুলি বোলাওক।

কাহিনীটো অভিব্যক্তি ৰে লাহে লাহে পঢ়ক, যেতিয়া ছবিবোৰ ওলাই সকলোৰে দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰক।

আপুনি শেষ কৰাৰ পাছত, আপোনাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক তলৰ প্ৰশ্নবোৰ সোধক :

- What did you like about this story? (এই গল্পটোৰ বিষয়ে তোমাৰ কি ভাল লাগিছে?)
- Was there anything you didn't like? (তুমি তাত ভাল নোপোৱা কিবা আছেনে?)
- Was there anything that puzzled you? What was this? (তাত এনে কিবা আছে নেকি যিয়ে তোমাক বিবুদ্ধিত পেলায়? সেইটো কি?)

একে সপ্তাহৰ পাছৰফালে বা পাছৰ সপ্তাহত গল্পটো পুনৰাই পঢ়ক যাতে আপোনাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে গল্পটোৰ বিষয়ে অধিক জানিব পাৰে।

সম্ভৱতঃ যুৰীয়াকৈ বা দলীয়ভাবে গল্পটো ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক পুনৰাই ক'বলৈ আহান জনাব। কোনবোৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে গল্পটো পুনৰাই ক'ব পাৰিছে আৰু কোনবোৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে এইটো বিস্তাৰ বা পৰিৱৰ্তন কৰিব পাৰিছে পৰ্যবেক্ষণ কৰিব। কোনবোৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে আগ্ৰহ আৰু বোধগম্যতা দেখুৱাইছে আৰু কোনবোৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী অনিচ্ছুক বা বিপাণ্ডত পৰা দেখা গৈছে আপুনি পৰ্যবেক্ষণ কৰিব।

আপোনাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সহাঁৰিয়ে আপোনাক তেওঁলোকৰ বাবে পাছলৈ কি পঢ়িব তাৰ নিৰ্দেশনা দিব।

সমল ৪ ত শ্ৰেণীকোঠাত গল্প কথনৰ ব্যৱহাৰৰ অধিক পৰামৰ্শ অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে।

ভি. ডি. অ' : গল্প কথন, গীত, অভিনয় আৰু নাটক (Video: Storytelling, songs, role play and drama)

চিন্তন (Pause for thought)

- ওপৰত উল্লেখ কৰা কবিতা আবৃত্তি আৰু গল্প কথনৰ ত্ৰি য়া-কলাপ সম্পৰ্কে আপোনাৰ অভিজ্ঞতা কেনে আছিল?
- এইবোৰৰ প্ৰতিটোৰ প্ৰতি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ প্ৰতিক্ৰিয়া কি আছিল?

আপুনি যদি কেতিয়াও ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ আগত কবিতা আবৃত্তি কৰা নাই বা গল্প এটা তেওঁলোকৰ আগত পঢ়া নাই, আপুনি হয়তো প্ৰথমবাৰৰ বাবে উদ্বিগ্ন হ'ব পাৰে। কিন্তু আপুনি আৰু আপোনাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে ত্ৰি য়া-কলাপবোৰৰ সৈতে অভ্যস্ত হ'ব, যেতিয়া আপুনি নিয়মিতভাৱে এইবোৰ আপোনাৰ শিক্ষণত সন্নিৱিষ্ট কৰিব আৰু আপোনাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে এইবোৰৰ প্ৰতি আগুৱাই আহিব আৰু উপভোগ কৰিব - সম্ভৱতঃ অৱশেষত তেওঁলোকে নিজে কবিতা আবৃত্তি বা গল্প পঢ়িব।

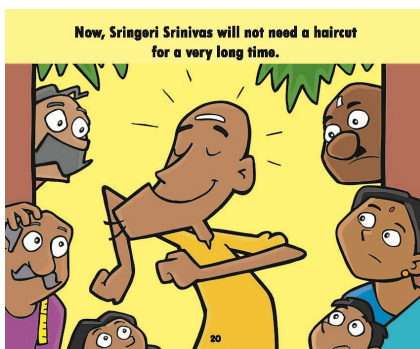
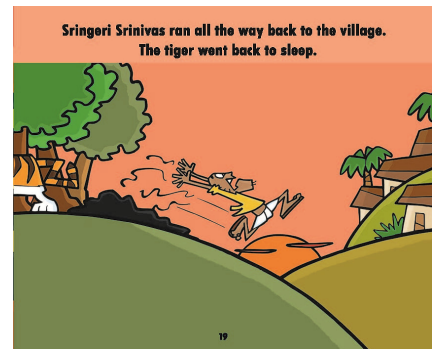
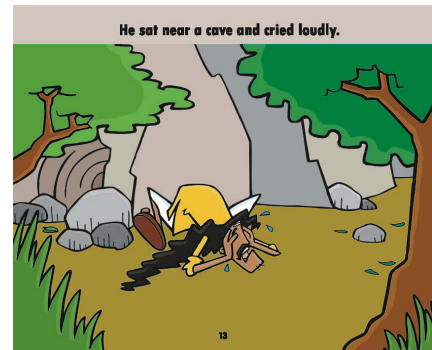
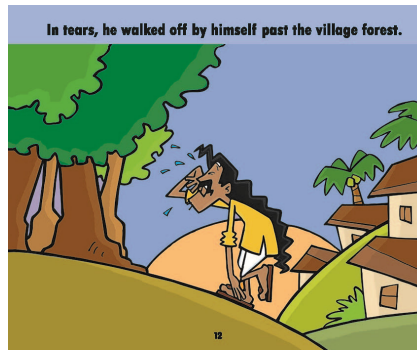
8) সাৰাংশ (4 Summary)

এই গোটটোত আপুনি আপোনাৰ শিশু সাহিত্যৰ জ্ঞানৰ পৰীক্ষা কৰিলে আৰু ভাল গুণৰ শিশু গল্পৰ বৈশিষ্ট্যবোৰ বিবেচনা কৰিলে। আপুনি আপোনাৰ পাঠত কবিতা আবৃত্তি আৰু গল্প কথনৰ অধিক সুযোগবোৰৰ অন্তৰ্ভুক্তিৰো চিন্তা কৰিছে। যেতিয়া আপুনি নিয়মিতভাৱে এনেকুৱা ত্ৰি-য়া-কলাপবোৰ আপোনাৰ শিক্ষণত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব, আপোনাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে ভবা ধৰণে আগবাঢ়িব আৰু এইবোৰ উপভোগ কৰিব আৰু এইবোৰে তেওঁলোকক নিজে গল্প আৰু কবিতা পঢ়িবলৈ উৎসাহ দিব। এইদৰে তেওঁলোকক সাহিত্য বিকাশত অৰিহণা যোগাব।

সমলসমূহ (Resources)

সমল ১ : Annual Haircut Day

Resource 2: 'The Girl Who Married a Snake'

Once upon a time, there lived a Brahmin with his wife in a village. Both of them were sad, as they had no children. Every day, they prayed in the hope, that one day they would be blessed with a child. Ultimately, they were blessed them with a child. The Brahmin's wife gave birth to a baby, but the child became a snake. Everyone was horrified and advised them to get rid of the snake as soon as possible.

The Brahmin's wife remained firm and refused to listen to anyone. She loved the snake as her son and didn't care that her infant was a snake. She brought up the snake with love and care. She fed him with the

best food she could arrange for. She made a comfortable bed in a box for him to sleep in. The snake grew up and his mother loved him all the more. On one occasion, there was a wedding in the neighbourhood. The Brahmin's wife began to think of getting her son married. But what girl would marry a snake?

One day, when the Brahmin returned home, he found his wife in tears. He asked her, 'What happened? Why are you crying?' She didn't answer and kept on crying. The Brahmin asked again, 'Tell me what hurts you so much?' Finally, she said, 'I know you don't love my son. You are not taking any interest in our son. He is grown up. You don't even think to get him a bride.' The Brahmin was shocked to hear such words. He replied, 'Bride, for our son? Do you think any girl would marry a snake?'

The Brahmin's wife didn't respond, but she kept on crying. On seeing her crying like that, the Brahmin decided to go out in search of a bride for his son. He travelled to many places, but found no girl who was ready to marry a snake. At last, he arrived in a big city where one of his friends lived. As the Brahmin had not met him for a long time, they agreed to meet.

Both of the friends were happy to see each other and spent a good time altogether. During the conversation, the friend happened to ask the Brahmin that why he was traveling around the country. The Brahmin said, 'I am looking for a bride for my son.' The friend told him not to go any further and promised his daughter's hand in marriage. The Brahmin was worried and said, 'I think it would be better if you see my son before deciding this.'

His friend refused, saying that he knew him and his family, so it was not necessary to see the boy. He sent his daughter with the Brahmin in order to get married to his son. The Brahmin's wife was happy to know this and quickly started making preparations for the marriage. When the villagers heard about this, they went to the girl and warned her not to marry the snake. The girl refused to listen to them and insisted that she had to keep her father's word.

Accordingly, the marriage between the snake and the girl took place. The girl started living with her husband, the snake. She was a devoted wife and looked after the snake like a good wife. The snake slept in his box at night. One night, when the girl was going to sleep, she saw a handsome young man in the room. She was frightened and was about to run for help. The young man stopped her and said, 'Don't fear. Didn't you recognise me? I am your husband.'

The girl didn't believe him. The young man proved himself by entering into the snake's skin and then came out of it once again as the young man. The girl was so happy to find her husband in a human form and fell at his feet. From that night onwards, every night the young man would come out of the snake's skin. He used to stay with his wife till daybreak and then would slip back into the snake's skin.

One night, the Brahmin heard voices from his daughter-in-law's room. He kept a watch and saw the snake turning into a young man. He rushed into the room, seized the snake's skin and threw it into the fire. The young man said, 'Dear Father, thank you very much. Due to a curse, I had to remain a snake until somebody, without asking me, destroyed the snake's body. Today, you have done it. Now, I am now free from the curse.' Thus, the young man never became a snake again and lived happily with his wife.

সমল ৩ : শ্ৰেণীকোঠাৰ বাবে শিশু সাহিত্য নিৰ্বাচন (Resource 3: Choosing children's literature for the classroom)

ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক বহুল পৰিসৰৰ বিভিন্ন বিষয়বস্তু থকা গল্প আৰু কবিতাৰ লগত পৰিচয় কৰোৱাতো প্ৰয়োজন।

১) শিশুসকলক কিতাপ আৰু কবিতাই সহায় কৰিব পাৰে :

- বৰ্ণ, পৰিচিত শব্দ আৰু খণ্ডবাক্য চিনাক্ত কৰাত।
- শব্দ অনুমান আৰু অৰ্থ উলিওৱাত ছবি ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ।
- শব্দ আৰু বাক্যৰ গঠন শিকাত যিটো তেওঁলোকে আন আন পঠনত প্ৰয়োগ কৰিব পাৰে।
- পঢ়ুৱৈ হিচাপে আত্মবি ধাস লাভ কৰাত।

কম বয়সীয়া শিশুৰ বাবে উপযুক্ত পাঠ নিৰ্বাচন কৰোঁতে আপুনি বিচৰা উচিত :

- চিনাকি ঘৰুৱা পৰিৱেশ আৰু সামাজিক কাম কাজৰ।
- নমুনা আৰু অনুদ্র ম। যেনে - সংখ্যা, সপ্তাহৰ দিনবোৰ, বতৰ বা ঋতু।
- সাল-সলনিৰ সৈতে বাৰম্বাৰ ব্যৱহাৰ কৰা শব্দ আৰু খণ্ডবাক্য।
- শব্দ আৰু ছবিৰ মাজত এটা গভীৰ সামঞ্জস্য থকা
- মনোগ্ৰাহী ছবি (ফটোগ্ৰাফ, ছবি বা অঁকা ছবি) ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সৈতে কথোপকথনৰ বাবে।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মনযোগ বজাই ৰাখিবলৈ আৰু তেওঁলোকক নিজে পাঠ পঢ়াত উৎসাহ যোগাবৰ বাবে চুটি দৈৰ্ঘ্যৰ পাঠ।

২) বেছি বয়সীয়া শিশুসকলৰ বাবে কিতাপে তেওঁলোকক সহায় কৰিব পাৰে :

- উচ্চমানৰ শব্দ সম্ভাৰ আৰু খণ্ডবাক্য ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ শিকাত।
- গল্প আৰু পঠনৰ ক্ষমতা বুজাত।
- তেওঁলোকৰ বুৰঞ্জী আৰু পৰম্পৰা জনাত।
- দোধোৰ মোধোৰ অৱস্থা আৰু সমস্যাবোৰ অনুধাৱন কৰাত।

বেছি বয়সীয়া শিশুৰ বাবে পাঠ নিৰ্বাচন কৰোঁতে আপুনি বিচৰা উচিত :

- উদ্ভেজক বৰ্ণনা আৰু মনোগ্ৰাহী চৰিত্ৰৰ।
- নাটক, সংঘাত আৰু সমাধান, ভ্ৰমণ বা চাৰিত্ৰিক পৰিৱৰ্তনৰ।
- ধেমেলীয়া আৰু মনোগ্ৰাহী সংলাপৰ।
- শিশুৰ বাবে গভীৰ চিন্তাৰ সুযোগৰ।
- গুৰুত্বপূৰ্ণ বাণী।

সমল ৪ : গল্প কথন, গীত, অভিনয় আৰু নাটক (Resource 4: Storytelling, songs, role play and drama)

যেতিয়া ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে শিকন অভিজ্ঞতাৰ লগত সত্ৰি যভাৰে জড়িত হয়, তেতিয়াহে তেওঁলোকে আটাইতকৈ ভালকৈ শিকে। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে আনৰ লগত কথা-বতৰা আৰু মনৰ ভাবসমূহ বিনিময় কৰাৰ জৰিয়তে কোনো এক বিষয়ৰ ওপৰত থকা তেওঁলোকৰ বোধগম্যতা অধিক গভীৰ কৰিব পাৰিব। গল্প কোৱা, গীত, ভাও দিয়া আৰু নাটক হৈছে কিছুমান পদ্ধতি যাক গণিত আৰু বিজ্ঞানকে ধৰি পাঠ্যত্ৰ মৰ বিভিন্ন বিষয় সামৰি ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি।

গল্প কথন (Storytelling)

সাধুকথাই আমাৰ জীৱনৰ অৰ্থ বুজি পোৱাত সহায় কৰে। পুৰণি সাধুকথাবোৰ / লোক সাহিত্যৰ গল্পবোৰ বংশানুৱ মে চলি আহিছে। আমাক সৰুতে বহুত গল্প শুনাইছিল আৰু আমাৰ সমাজখনৰ নীতি নিয়ম আৰু মূল্যবোধৰ বিষয়ে বুজাই দিছিল।

গল্পবোৰ শ্ৰেণীকোঠাৰ বাবে এটা শক্তি শালী মাধ্যম। গল্পবোৰে -

- আনন্দ দান, উৎসাহী আৰু উদ্দীপিত কৰিব পাৰে
- আমাক দৈনন্দিন জীৱনৰ পৰা এক কল্পনাৰ জগতলৈ লৈ যায়
- আমাক প্ৰত্যাহ্বানৰ সন্মুখীন হ'বলৈ শিকায়
- নতুন ভাব বা ধাৰণাৰ প্ৰতি উদ্দীপিত কৰে
- ভাব প্ৰসাৰ কৰাত সহায় কৰে
- বাস্তৱ জীৱনৰ লগত সংযোগ নথকা সমস্যাৰ মিশ্ৰিত প্ৰসংগৰ দ্বাৰা ভাবিবলৈ শিকায় আৰু ভয় কমায়।

যেতিয়া আপুনি গল্প কৈ থাকে তেতিয়া লক্ষ্য কৰিব যাতে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ চকুত আপোনাৰ চকু পৰে। গল্পৰ চৰিত্ৰ অনুসৰি আপুনি যদি বেলেগ বেলেগ ধৰণে মাত উলিয়াই আৰু উপযুক্ত সময়ত মাতটো ডাঙৰ, সৰু আৰু ফুচফুচাই উলিয়াই তেতিয়া তেওঁলোকে আনন্দ

অনুভব কৰিব। উদাহৰণস্বৰূপে - গল্পটোৰ মূল ঘটনাটো অভ্যাস কৰিলে মুখে মুখে নিজৰ শব্দ প্ৰয়োগ কৰি কিতাপ নোচোৱাকৈয়ে ক'ব পাৰিব। আপুনি বিভিন্ন props বা দৃশ্যপট যেনে - বস্তু, কাপোৰ আদিৰ সহায়েৰে কাহিনী ভাগ শ্ৰেণীকোঠাত জীৱন্ত কৰি তুলিব পাৰিব। যেতিয়া গল্প এটা শ্ৰেণীকোঠাত কয়, আপুনি নিশ্চয়কৈ ইয়াৰ মূল উদ্দেশ্যটো ক'ব আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে কি কি শিকিব লাগিব সেই সম্বন্ধে তেওঁলোকক সতৰ্ক কৰি দিব। আপুনি আপোনাৰ অঞ্চলৰ পুৰণি গল্প ক'ব পৰা ব্যক্তি এজন নিৰ্বাচন কৰি গল্প ক'বলৈ দিব। কিন্তু এটা কথাত সচেতন হ'ব যাতে গল্প কোৱা ব্যক্তি জনে আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে গল্পটোৰ পৰা শিকিবলগীয়া কথাখিনি কি বুজি পায়।

গল্প কথনে শ্ৰৱণৰ বাহিৰে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ লগত আন বহু ত্ৰি-য়া-কলাপ কৰিব পৰা সুবিধা দিয়ে। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক গল্পটোত কোৱা ৰঙৰ বিষয়ে তালিকা কৰিবলৈ, ছবি আঁকিবলৈ, মূল ঘটনা মনত পেলাবলৈ, সংলাপ প্ৰস্তুত কৰিবলৈ নাইবা গল্পটোৰ শেষৰ ঘটনাখিনি সলনি কৰিবলৈ ক'ব পাৰে। তেওঁলোকক দলত বহুৱাই ছবি, props আদি দি গল্পটো পুনৰ আন এটা দৃষ্টিভংগীৰে ক'বলৈ দিব পাৰে। এটা গল্প বিবেচনা কৰি, ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক কল্পিত উপকথাৰ পৰা তথ্য চিনাক্ত কৰিবলৈ, বৈজ্ঞানিক আচৰিত ঘটনাৰ ওপৰত তৰ্ক প্ৰতিযোগিতাত যোগ দিবলৈ নাইবা গাণিতিক সমস্যা সমাধান কৰিবলৈ দিব পাৰে।

ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক নিজে গল্প সাজি ক'বলৈ দিয়াটো এটা শক্তি শালী আহিলা। আপুনি তেওঁলোকক গল্পৰ গাঁথনি, গল্পৰ বিষয় দি গল্প ক'বলৈ দিব। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে তেতিয়া তেওঁলোকে নিজে বিভিন্ন ধাৰণা আনকি গণিত আৰু বিজ্ঞান সন্নিৱিষ্ট কৰি গল্প ক'ব পাৰিব। এনে কামৰ ফলস্বৰূপে দেখিবলৈ পাব যে গল্পৰ দৃষ্টান্ত, উপমা আদিৰ সহায়ত তেওঁলোকে গল্পৰ বিমূৰ্ত্ত ধাৰণা কিছুমানৰ অৰ্থ উলিয়াব পাৰিছে।

গীত-মাত (Songs)

শ্ৰেণীকোঠাত গীত-মাতৰ প্ৰয়োগে সকলো ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক অংশগ্ৰহণত সুবিধা দিয়ে। একেলগে যেতিয়া গীত-মাত গাব তেতিয়া অকলে গোৱাতকৈ সকলোৱে একগোট হৈ গোৱা কথাটোহে অনুভৱ হ'ব। গীতৰ অৰ্থ প্ৰকাশ হোৱাকৈ অংগ-ভংগী, অভিব্যক্তি প্ৰয়োগ কৰিব পাৰে। গীতৰ সুৰ-লহৰে সহজে মনত ৰখাত সহায় কৰাৰ লগতে ভাষা আৰু কথনৰ বিকাশ সাধন কৰে।

আপুনি নিজে এজন পাৰ্গত গায়ক নহ'ব পাৰে, কিন্তু আপুনি নিশ্চয় জানে যে শ্ৰেণীত ভালকৈ গাব পৰা ল'ৰা আছে। আপোনাক সহায় কৰিবলৈ তেওঁক মাতিব পাৰে। গীত-মাতবোৰ জীৱন্ত কৰিবলৈ আপুনি অংগ-ভংগী, চলনৰ (Movement) প্ৰয়োগ কৰিব পাৰে যিয়ে অৰ্থ বুজাত আৰু গীতৰ কথাবোৰ মনত ৰখাত সহায় কৰিব। কোনো সূত্ৰ বা তালিকাও গীতৰ সুৰেৰে সজাই ল'ব পাৰে আৰু সহজে মনত ৰাখিব পাৰে। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে নিজেই অনুশীলনৰ বাবে তেওঁলোকৰ প্ৰয়োজনীয় গীত-মাত সৃষ্টি কৰি ল'ব পাৰে।

অভিনয় বা ভাও লোৱা (Role play)

ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে এটা নিৰ্দিষ্ট সজীব দৃশ্যপটত থাকি অভিনয় কৰিব, চৰিত্ৰ অনুসৰি তেওঁলোকে আচৰণ, মনোভাৱ আদি ফুটাই তুলিব। কোনো লেখা (script) থকা কাগজ তেওঁলোকক দিব নালাগে, কিন্তু চৰিত্ৰ একোটা অভিনয় কৰাৰ বাবে যথেষ্ট খবৰ তেওঁলোকক দিব লাগে।

অভিনয়ৰ বহুকেইটা সুবিধা আছে

- আনৰ ভাব অনুভূতি বুজি পাবলৈ নিজৰ জীৱন অনুসন্ধান কৰাৰ সুবিধা
- সিদ্ধান্ত গ্ৰহণৰ কৌশল বিকাশ সাধনত সহায় কৰা
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক শিকন প্ৰত্ৰি যাত সত্ৰি য় অংশগ্ৰহণ কৰোৱাৰ লগতে সকলো ছাত্ৰ-ছাত্ৰীকেই কিবা এটা বৰঙণি দিবলৈ সক্ষম কৰা
- উচ্চ চিন্তাৰ বাবে আগবঢ়াই নিয়া।

অভিনয়ে কম বয়সীয়া ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক সমাজৰ বেলেগ বেলেগ পৰিস্থিতিত দৃঢ়তাৰে কথা কোৱাত সহায় কৰে। উদাহৰণস্বৰূপে, দোকানত বেচা-কিনা কৰাৰ ভাও লোৱা, পৰ্যটকক দিশ বা ৰাস্তা দেখুৱাই দিয়াৰ ভাও লোৱা বা টিকট কিনাৰ ভাও লোৱা। আপুনি এটা দৃশ্যত অৱতাৰণা কৰিবৰ বাবে কিছু props বা signs ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে। যেনে - 'cafe, doctor's surgery বা garage ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক সুধিব পাৰে - Who works here? What do they say? আৰু what do we ask them? এনেকৈ তেওঁলোকক আপোনাৰ লগত কথা পাতিবলৈ সুযোগ দি তেওঁলোকৰ ভাষাৰ বিকাশ বা প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰক।

অভিনয়ে জ্যেষ্ঠ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক 'জীৱন কৌশল'ৰ ধাৰণা দিয়ে। শ্ৰেণীকোঠাৰ বিবাদসমূহ কেনেকৈ সমাধান কৰিব লাগে সেই বিষয়ে আপুনি উপায় উদ্ভাৱন কৰিব পাৰে। বিদ্যালয় বা আন তেনে ঘটনা লৈ আপুনি অভিনয় কৰাব পাৰে। তেওঁলোকক চৰিত্ৰসমূহ ভগাই দিব লাগে বা বাছি ল'বলৈ দিব লাগে। ভালদৰে পৰিকল্পনা কৰি ল'বলৈ দিব নাইবা তেওঁলোকক তৎক্ষণাতই আৰম্ভ কৰিবলৈ ক'ব। এটা শ্ৰেণীকোঠাতেই এই কাৰ্য কৰাব পাৰে নাইবা সৰু সৰু দলত কৰিবলৈ দিব পাৰে।

গণিত আৰু বিজ্ঞান পাঠৰ ক্ষেত্ৰতো অভিনয় কৰিব পাৰে। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে এটমৰ গুণ বুজাবলৈ অভিনয় কৰিব পাৰে। অনুৰ বৈশিষ্ট্যসমূহৰ বিষয়ে অভিনয় কৰি দেখুৱাব পাৰে, গণিতৰ কোণ, আকাৰ আদিও অভিনয় কৰি দেখুৱাব পাৰে।

নাটক (Drama)

নাটকৰ প্ৰয়োগ কৰি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক অভিব্যক্তি কৰিব পাৰি। নাটকৰ সহায়েৰে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ কৌশল আৰু বিবাসৰ (দৃঢ়তা) বিকাশ কৰিব পাৰি। লগতে ইয়াৰ দ্বাৰা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে পাঠটো কিমান বুজিছে সেই বিষয়ে জানিবও পাৰি। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মস্তিষ্কই কেনেকৈ কাম কৰে সেইটো বুজাবলৈ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক টেলিফোনৰ বিভিন্ন সংকেতসমূহ কেনেকৈ মস্তিষ্কৰ পৰা অন্যান্য অংগলৈ বা পুনৰ মস্তিষ্কলৈ ঘূৰি আহে তাৰো সহায় নাটকৰ জৰিয়তে ল'ব পাৰে। পাহৰণি বা বিন্মুতিৰ ফলাফলৰ ওপৰত কৰা চুটি, ব্যংগাত্মক নাটকৰ জৰিয়তে বিয়োগৰ শুদ্ধ পদ্ধতিসমূহ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মনত স্থায়ী কৰিব।

নাটকে ৰাইজ, অভিভাৱক, পিতৃ-মাতৃ, শ্ৰেণীৰ আন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ ওপৰতো ঘনাই প্ৰভাৱ পেলায়। এই লক্ষ্যটোৱে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক কাম কৰি আগবাঢ়ি যোৱাত সহায় কৰে আৰু অভিব্যক্তি কৰে। শ্ৰেণীকোঠাৰ সমূহ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়েই নাটক এখন সৃষ্টি কৰাৰ কামত ব্যস্ত হৈ পৰে। প্ৰতিজন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ দৃঢ়তা অনুসৰিহে তেওঁলোকক কাম দিয়া হয়। সকলোৰে অভিনয় দক্ষতা নাথাকে বা সকলোৱে চৰিত্ৰ অভিনয় কৰিব নোৱাৰে। কিন্তু তেওঁলোকৰ দক্ষতা আৰু ব্যক্তিত্বৰ লগত বাৰুকৈয়ে খাপখোৱা ধৰণৰ কামত সহায় কৰিব পাৰে (সংগঠন কৰা, মঞ্চ সজোৱা, পোছাক নিৰ্বাচন কৰা ইত্যাদি)। যিবোৰ কাম তেওঁলোকৰ দক্ষতা আৰু ব্যক্তিত্বৰ লগত বাৰুকৈয়ে খাপখোৱা হয় তেনে কামত উৎসাহ দিব লাগে।

ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ শিকনৰ সহায়ৰ বাবে কিয় নাটক ব্যৱহাৰ কৰা হ'ল এইটো এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ কথা। নাটকে সহায় কৰে :

- ভাষাৰ বিকাশৰ বাবে / শিকনৰ বাবে (প্ৰ. সুধি/উত্তৰ প্ৰদান কৰি)
- বিষয় জ্ঞানৰ বাবে (যেনে - পৰিৱেশত মাইমিঙৰ প্ৰভাৱ)
- নাইবা কোনো বিশেষ কৌশল বিকাশৰ বাবে (যেনে - দলীয় কাম)

এইক্ষেত্ৰত আপুনি সাৱধান হ'ব লাগিব যাতে নাটকৰ জৰিয়তে শিকাবলগীয়া শিকন উদ্দেশ্যসমূহ নাটকৰ কাৰ্য সম্পাদনত নষ্ট হৈ নাযায়।

Additional resources

- There are a number of fiction and non-fiction books for children in the NCERT catalogue, in both Hindi and English, which may be used in activities similar to those described in this unit:
http://www.ncert.nic.in/publication/children_books/children_books.html
- A list of children's literature recommended by the Department of Elementary Education in both Hindi and English can be found here on their website:
http://www.ncert.nic.in/departments/nie/dee/publication/Print_Material.html
- Other organisations producing literature for children include Room to Read India (<http://www.roomtoread.org/Page.aspx?pid=304>) and Pratham Books (<http://www.prathamusa.org/programs/library>, <http://blog.prathambooks.org/2010/10/childrens-literature-from-india-and.html>)
- Traditional Indian stories: <http://www.indiaparenting.com/stories/index.shtml#77>
- Indian fables: http://excellup.com/kidsImage/panchatantra/panchatantra_list.aspx

References/bibliography

Chambers, A. (2011) *Tell Me: Children, Reading and Talk with The Reading Environment*. Stroud: Thimble Press.

Cremin, T., Mottram, M., Collins, F., Powell, S. and Safford, K. (2009) *Teachers as Readers: Building Communities of Readers 2007-08 Executive Summary*. The United Kingdom Literacy Association. Available from: http://www.ukla.org/downloads/teachers_as_readers.pdf (accessed 18 November 2014).

Dasgupta A. (1995) *Telling Tales: Children's Literature in India*. London: Taylor and Francis.

Duursma, E., Augustyn, M., Zuckerman, B. (2008) 'Reading aloud to children: the evidence', *Archives of Disease in Childhood*, vol. 93, no. 7, pp. 554–7. Available from: http://www.reachoutandread.org/FileRepository/ReadingAloudtoChildren_ADC_July2008.pdf (accessed 18 November 2014).

Gamble, N. (2013) *Exploring Children's Literature: Reading with Pleasure and Purpose*. London: Sage Publications.

Phinn, G. (2009) *Teaching Poetry in the Primary Classroom*. Cambridge: Cambridge University Press.

Acknowledgements

Except for third party materials and otherwise stated below, this content is made available under a Creative Commons Attribution-ShareAlike licence (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>). The material acknowledged below is Proprietary and used under licence for this project, and not subject to the Creative Commons Licence. This means that this material may only be used unadapted within the TESS-India project and not in any subsequent OER versions. This includes the use of the TESS-India, OU and UKAID logos.

Grateful acknowledgement is made to the following sources for permission to reproduce the material in this unit:

Resource 1: *Annual Haircut Day*, written by Noni, illustrations by Angie and Upesh, © Pratham Books. Made available under <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/in/>.

Every effort has been made to contact copyright owners. If any have been inadvertently overlooked the publishers will be pleased to make the necessary arrangements at the first opportunity.

Video (including video stills): thanks are extended to the teacher educators, headteachers, teachers and students across India who worked with The Open University in the productions.